

ΣΜΥΡΝΗ - 1919 Γεώργιος Πουκαμισάς

Δεν πρόκειται να δώσω διάλεξη ιστορίας ούτε να κάνω μνημόσυνο χαμένων πατρίδων, αν και ο ίδιος έλκω το γένος από εδάφη κυριαρχία επί των οποίων ασκεί η Τουρκία.

Αντιλαμβάνομαι την ιστορία ως την «Ανωτέρα Σχολή της Πολιτικής», όπως έλεγε ο Richard Coudenhove-Kalergi.

Το ερώτημα εξακολουθεί να πλανάται: γιατί πήγαμε στην Σμύρνη; Και αφού πήγαμε, ως εντολοδόχοι των νικητών του Α'Π.Π., γιατί επεκτείναμε τη ζώνη κατοχής πολύ πέραν του τριγώνου Αδραμύττιο - Εκβολές Μαιάνδρου - Φιλαδέλφεια; Γιατί αφεθήκαμε να βυθισθούμε στις αυχμηρές εκτάσεις της δυτικό-κεντρικής Μικράς Ασίας;

Κυρίες και κύριοι, δεν μπορούμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα χωρίς να πάμε πίσω στο ατυχές έτος 1915. Ίσως ακόμη πιο πίσω, όταν την επαύριο των νικηφόρων Βαλκανικών Πολέμων άρχισαν οι διωγμοί των Νεοτούρκων κατά του ελληνικού στοιχείου της Αιγαιακής Μικρασίας και της Θράκης. Κορυφώθηκαν στην καταστροφή της Φώκαιας τον Μάιο/Ιούνιο 1914.

Όστε η Ελλάδα δεν μπορούσε να μείνει απαθής στο δράμα των ομογενών μας, τουλάχιστον 200 χιλ. από τους οποίους είχαν διωχθεί και καταφύγει στα νησιά του Αιγαίου και την κεντρική και ανατολική Μακεδονία. Να μη ξεχνάμε ότι τότε έγινε η πρώτη κουβέντα για περιορισμένη πάντως και εθελουσία ανταλλαγή πληθυσμών.

Έπειτα ήλθε η μοιραία προσφορά του τότε Βρετανού ΥΠΕΞ Sir Eduard Grey 10/23 Ιανουαρίου 1915: «Πολύ σημαντικές εδαφικές παραχωρήσεις επί της ακτής της Μικράς Ασίας», νότια της Τρωάδος μέχρι κατέναντι της Δωδεκανήσου. Προϋποθέσεις: συμμετοχή της Ελλάδος στην εκστρατεία των Δαρδανελλίων και συνδρομή στην αμυντική προσπάθεια της Σερβίας.

Παρασιωπάται συνήθως ότι στο πράσινο τραπέζι της Entente η Θράκη και η Ζώνη των Στενών με την Κωνσταντινούπολη είχαν κατακυρωθεί στην τσαρική Ρωσία, και από εμάς ζητείτο η θυσία παραχώρησης Δράμας και Καβάλας στην Βουλγαρία που ακόμη τότε ταλαντευόταν μεταξύ Κεντρικών Δυνάμεων και Entente, μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας πιο συγκεκριμένα.

Δυστυχώς, η πρόταση Grey έγραψε ιστορία. Ιστορία δραματική. Ήταν το δέλεαρ για την έξοδο στον πόλεμο στο πλευρό της Entente. Η απόρριψή της από τον Βασιλιά Κωνσταντίνο στις 21/22 Φεβ 1915 είναι η ληξιαρχική πράξη γεννήσεως του Εθνικού Διχασμού. Αλλά η πρόταση είχε πάρει τον δρόμο της. Χαράχθηκε με σιδηρά γράμματα στις μετέπειτα εξελίξεις. Στοίχειωσε την συλλογική σκέψη μας. Παρά πάσα γεωγραφική και δημογραφική λογική, μας συνεπήρε, μετασχηματισμένη στην ζώνη διοίκησης της συνθήκης των Σεβρών του Αυγούστου 1920.

Είναι εύκολο μετά από 100 χρόνια να κάνουμε κριτική. Αλλά ας αποδώσουμε τουλάχιστον τα του Καίσαρος τω Καίσαρι: είναι γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε άλλη επιλογή από το να βγει στον πόλεμο παρά το πλευρό της Entente, δηλαδή παρά το πλευρό των 3 προστατίδων δυνάμεων της κρατογένεσής μας, ακόμη και αν έλειπαν άλλοι λόγοι, χάριν διασφαλίσεως των κερδών των Βαλκανικών Πολέμων και συμμετοχής στην μεταπολεμική τάξη από ευνοϊκή θέση. Είναι επίσης αληθές ότι μια φωνή διαυγής, τεκμηριωμένη είχε μιλήσει για το αδόκιμο και ατελέσφορο μιάς μικρασιατικής εμπλοκής: η φωνή του επιτελικού συνταγματάρχη Μεταξά.

Απέναντι στην βουλησιарχία του Ελευθερίου Βενιζέλου, του οποίου η ριζοσπαστική σκέψη εκάλπαζε και η αισιοδοξία ήταν υπέρμετρη, στεκόταν ο, γεωστρατηγικώς τουλάχιστον, στέρεος λογισμός του διορατικού Ιωάννη Μεταξά. Και η φωνή αυτή έμεινε σταθερή όταν τον Μάρτιο 1921 η κυβέρνηση Γούναρη προσεπάθησε να τον πείσει να αναλάβει τη διοίκηση της Στρατιάς Μικράς Ασίας. Δεν είναι ο εθνικός διχασμός που οδήγησε στην ήττα και τον ξεριζωμό των Ελλήνων και Ρωμαίων Μικρασιατών. Αυτός συνέτεινε στο μέγεθος της συμφοράς. Αλλά τα δεδομένα ήσαν ήδη εκεί: η Ιωνία ήταν ένα όνειρο που δεν μπορούσε να αντέξει στην σκληρή πραγματικότητα.

Τον Οκτώβριο 1917 με την επικράτηση των Μπολσεβίκων και κατόπιν με τη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, η Ρωσία βγήκε από το παιχνίδι της συμμαχικής διανομής εδαφών. Έτσι, όταν έφτασε η ώρα, μετά από πολυδαίδαλες και πικρές (λόγω κυρίως της Ιταλίας) διαπραγματεύσεις στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι, η Ανατολική Θράκη με την Συνθήκη των Σεβρών αποδόθηκε στην Ελλάδα κατά πλήρη κυριαρχία. Εκτός, βεβαίως, από την Ζώνη των Στενών στην οποία υπό την υψηλή επιστάσια των Άγγλων επιφυλασσόταν ιδιαίτερο διεθνές καθεστώς. Η Σμύρνη και ενδοχώρα δεν αποδόθηκαν κυριαρχικά. Και όμως εμείς παγιδευτήκαμε στην Σμύρνη και δια της Σμύρνης στον απεγνωσμένο αγώνα στρατιωτικής επιβολής επί του Κεμάλ. Τηρουμένων των αναλογιών η εκστρατεία μας και τα αδιέξοδά της ενθουμίζουν την εκστρατεία της Grande Armée του Ναπολέοντα και την γερμανική εισβολή στην Σοβιετική Ρωσία, 130 χρόνια αργότερα. Ακόμα χειρότερα: στην περίπτωση μας δεν υπήρχε καν χερσαίος σύνδεσμος. Ήταν μία υπερπόντια εκστρατεία. Μία Σικελική εκστρατεία. Και το ηθικό έρεισμα το οποίο σαφώς υπήρχε στην περίπτωσή μας δεν αλλάζει τα πράγματα.

Βουλιάσαμε μεταξύ Ουσακ και Κάλε Γκρότο χωρίς να ριζούμε εγκαίρως το βάρος στην Θράκη, ο δε Κεμάλ μας εδέσμευσε επί του μικρασιατικού μετώπου, ώστε την κατάλληλη γι' αυτόν στιγμή να εξαπολύσει την «επίθεση του Αρχιστρατήγου», με συνέπεια να απονομιμοποιηθεί ενώπιον των συμμάχων Άγγλων, ακόμη και η θέση μας στη Θράκη.

Κύριοι, υπήρξαμε χώρα επάκτια του Ευξείνου. Συλλογιστείτε τι θα εσήμαινε αν είχαμε τουλάχιστον διατηρήσει την Θράκη μέχρι της γραμμής Μετρών (Τσατάλτζας)-Δέρκων.

Ο Βενιζέλος, ηττηθείς στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, διεσώθη ενώπιον της ετυμηγορίας της Ιστορίας. Γοητευμένος από τους μεγαλοαστούς Σμυρναίους συμμάχους του, και οιστριηλατούμενος από τον αντι-τουρκισμό του μας οδήγησε εκεί που δεν μπορούσαμε να κρατηθούμε, ενώ από τα γεγονότα του 1915/16 ως προ τον Μεταξά θυμόμαστε την γερμανολατρεία του και τους Επιστράτους. Ίσως όμως πάλι, μόνος ο Βενιζέλος, αν δεν είχε χάσει τις εκλογές, θα μπορούσε να μας απεμπλέξει με τις μικρότερες δυνατές απώλειες. Αξίζει πάντως προσοχής η κατ'αντιπαραβολή μελέτη των υπομνημάτων που οι δυο αυτοί άνδρες υπέβαλαν τις κρίσιμες εβδομάδες και ημέρες μέχρι τα διαδοχικά Συμβούλια του Στέμματος του Φεβρουαρίου 1915. Τα κείμενα αυτά είναι πολύτιμα και εσασει διδακτικά.

Ο Ιωάννης Μεταξάς έγραψε στο ημερολόγιο του τον Ιανουάριο 1941, λίγο πριν πεθάνει: «Θα μας συγχωρήσει ποτέ ο Θεός για το 1915; Φταίμε όλοι». Ο σπόρος της συμφοράς του `22 είχε σπαρεί το 1915.

Τι σημαίνουν όλα αυτά για εμάς σήμερα, πέραν, συχνά ανούσιων, ιστορικά δε ενίοτε παραπλανητικών, εκκλήσεων για εθνική ενότητα;

Επιτρέψτε μου να καταθέσω ορισμένες σκέψεις:

- Η Ελλάδα πρέπει χωρίς φοβίες και ενδοτισμούς να έχει πλήρη συνείδηση και ακριβή θέαση των γεωπολιτικών δυνατοτήτων και ορίων της, να γνωρίζει ποιος ο γεωπολιτικός και ποιος ο γεωπολιτισμικός ορίζοντάς της.
- Μια μόνο υπερπόντια υποχρέωση εθνικής κλίμακας υπάρχει: Κύπρος. Ούτε Ιωνίες, ούτε Κυρηναϊκές, ούτε Κριμαίες και Ουκρανίες.
- Να γνωρίζει ότι με τους γείτονες, ακόμα και αντιπάλους, θα ζήσουμε και τους επόμενους αιώνες. Να περνάει από την βάσανο της κριτικής τις ενθαρρύνσεις και προσφορές των ξένων, εταίρων και σημαντικών συμμάχων: Grey 1915, εκστρατεία της Ουκρανίας 1919.
- Τέλος, πρέπει η Ελλάδα να μείνει πιστή σε αυτό που είναι: ναυτική δύναμη. Την ιδιότητα αυτή να αναπτύξει όσο απαιτείται. Δια της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, η Ελλάς παρέμεινε δύναμη θαλάσσια, ναυτική, και η Τουρκία καθιερώθηκε ως δύναμη ηπειρωτική. Σήμερα η Τουρκία επιχειρεί, ζηλώνοντας την δόξα του Πίρι Ρέις και του Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα, να γίνει δύναμη ναυτική. Σήμερα, επαναλαμβάνεται το γνωστό εκείνο: «Τα ξύλινα τείχη θα σώσουν την πόλη». -

Γεώργιος Πουκαμισάς

Στοιχεία για το δοκίμιο αυτό έχουν αντληθεί από

- Μαυρογορδάτου Γεωργίου «Ο Εθνικός Διχασμός», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2015
- Ρούκουνα Εμμανουήλ «Εξωτερική Πολιτική. 1914-1923», εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1976
- Ζαβιτσάνου Κωνσταντίνου «Αι αναμνήσεις του εκ της ιστορικής διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελευθερίου Βενιζέλου», Αθήνα, 1946
- Howard Michael «Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος» ελληνική μετάφραση, εκδόσεις Επιλογή/Θύραθεν, Θεσσαλονίκη, 2004
- Γυαλιστρα Σέργιου «Εθνικοί Αγώνες», εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1963
- Smith Llewellyn Michael «Ionian Vision», Hurst and Company, 3d impression, London, 2000.
- Sforza Comte "Illusions et réalités de l' Europe", Neuchatel, ed. Ides et Calendes, 1944
- Σβολόπουλου Κωνσταντίνου Δ. «Η Απόφαση για την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στην Μικρά Ασία: Κριτική επαναψηλάφηση», Ίκαρος, Αθήνα, 2009